

Een nieuwe Avifauna van Limburg

In 1926 verscheen, als uitgave van het Natuurhistorisch Genootschap, de 'Avifauna van de Nederlandse Provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden' geschreven door P.A. Hens. Nadat in de dertiger en veertiger jaren aanvullingen hierop in het Natuurhistorisch Maandblad gepubliceerd werden, verscheen in 1965, als Reeks XV van de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, een tweede herziene versie van 'de Avifauna'. Ondanks, of misschien wel juist dankzij, het feit dat het Genootschap aan deze uitgave bijna failliet is gegaan, is deze Avifauna tot op heden een belangrijk document voor wat betreft de kennis van de vogels in Limburg gebleven (de publicatie, die 530 pagina's telt, is overigens nog steeds voor f 25,- te koop. Op dit moment werkt een groot aantal mensen (leden van de Vogelstudiegroep van ons Genootschap en leden van de Vogelwacht-Limburg) aan een herziening van de Avifauna van 1965. Wanneer dit werk tijdig afgerond kan worden en de benodigde financiële middelen verkregen kunnen worden, ligt het in de bedoeling deze Publicatie te laten verschijnen in 1985, het jaar waarin het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg z'n 75-jarig bestaan hoopt te vieren.

In dit nummer van het Natuurhistorisch Maandblad zijn alvast een tweetal vogelbeschrijvingen namelijk van de Visarend en de Blauwe reiger, voor de nieuwe Avifauna opgenomen. Dit niet alleen om te bekijken hoe een en ander layout technisch het beste gerealiseerd zou kunnen worden, maar ook om te zijner tijd dit voorproefje bij externe geldgevers op tafel te kunnen leggen, zodat zij kunnen zien wat de bedoeling is.

In dit Maandblad, naast de gebruikelijke rubrieken, nog een tweetal hoofdartikelen, namelijk een artikel van de heer Hoogveld over de vegetatie van een voedselrijk bosje in de omgeving van Ooyen (Noord-Limburg), en in de reeks artikelen over de invertebratenfauna van de Zuid-Limburgse kalkgraslanden een artikel van de heer Turin over loopkevers.

A.J. Lever

Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten

Te Heerlen op 2 maart

Aangezien we ruim de gelegenheid wilden houden tot vragen en discussie over het onderwerp, gaf de voorzitter direct na de opening van de bijeenkomst het woord aan Mevr. L. 't Hart, oprichtster van het Zeehondenopvangcentrum te Pieterburen. Onze Zeehonden verblijven reeds voor het geheel droogvallen op hun zandbanken. Ze hebben deze om verschillende redenen nodig. Bij laag water werpen de wijfjes er hun jongen. De jongen blijven niet, zoals bij andere soorten, geruime tijd op het land: bij de eerstvolgende vloed gaan ze met de moeder in zee. Ze houden zich achter de kop van de moeder vast of zwemmen zelf mee.

De jongen zijn natuurlijk kwetsbaar voor ruw weer. Ze kunnen daardoor verdrinken of hun moeder kwijtraken. Jongen zonder moeder worden als "huilers" aangetroffen en naar Pieterburen gebracht voor herstel. Direct na de geboorte verliezen de jongen hun witte embrionale beharing. De lange haren zouden de dieren bij het zwem-

men te veel hinderen. Het verblijf op de zandbanken is ook belangrijk om te kunnen rusten en bovendien om te zonnen. Dit laatste mede in verband met de vorming, onder invloed van het zonlicht, van vitamine B. Dit is o.a. nodig bij de verharing. Tot slot is het verblijf op de zandbanken van belang voor het sociaal contact tussen de Zeehonden.

Bij de geboorte weegt het jong normaal ± 10 kg en is het ongeveer 80 cm lang. Voor de geboorte heeft reeds de tandenwisseling plaatsgevonden. Voortijdige geboorte vindt soms plaats, vermoedelijk als gevolg van giftige koolwaterstoffen. Dergelijke dieren hebben zeer weinig kans op overleven. De gevonden dieren zijn altijd in een slechte conditie en ondervoed. Ze kunnen gepakt worden omdat ze aan land komen om te sterven. Daarom worden ze droog vervoerd naar Pieterburen. De slechte conditie bij jonge dieren wordt ook wel veroorzaakt door verstoring van de rustperiodes op de zandbanken. De dieren

hebben alle tijd van de laagwaterperiode nodig om te drinken: als hun maag vol is moeten ze eerst de zeer vette melk (42% vet) verteren voordat ze een 2e en 3e maal kunnen drinken. Bij herhaalde verstoring raken ze achterop en ondervoed. Na 4 weken zogen, moeten ze onherroepelijk voor zich zelf zorgen en vis vangen. Dit lukt dan onvoldoende waardoor de dieren nog meer achterop raken. Als gevolg van hun slechte conditie hebben ze altijd veel parasieten als longwormen, lintwormen, luis en ook wel de moeilijk te constateren wormen in het hart. Vier dierenartsen controleren en behandelen regelmatig de dieren in het opvangcentrum, die, als ze hersteld zijn, zo spoedig mogelijk weer in zee worden teruggebracht. Ze worden direct door de andere dieren geaccepteerd.

Het gezichtsvermogen is bij Zeehonden zwak ontwikkeld. Bij het bemachtigen van prooi spelen de snorharen een erg belangrijke rol. Blinde dieren kunnen zich goed handhaven en blij-

ven in goede conditie. Alle behandelde dieren krijgen in het opvangcentrum een naam, worden geregistreerd en gemerkt. Gebleken is dat Zeehonden tot 38 jaar oud kunnen worden. Na de pauze kreeg de Heer P. Reijnders van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer op Texel het woord. Daar Zeehonden bewoners van de kustwateren zijn, is voor hen de kwaliteit van die wateren van groot belang. In 1960 waren er in West-Europa in totaal 5600 zeehonden; nu is het aantal gedaald tot 4000. Sinds 1974 is het aantal constant gebleven en toont het zelfs een kleine neiging tot enig herstel. Voor de Nederlandse kust waren in 1950 2700 Zeehonden, nu nog slechts 500 à 600. Hun natuurlijke vijanden, de IJsbeer en de Orka, ontbreken voor de West-Europese kust. Tot voor 10 jaar was de achteruitgang hoofdzakelijk te wijten aan de jacht. Nadien wordt herstel belemmerd door diverse milieufactoren.

Tellingen van onze Zeehonden zijn het best uit te voeren met een klein vliegtuigje. In 1 dag kan men bij laag water alle vindplaatsen controleren. Begin juni worden de jongen geboren. Door de tellingen kunnen ook daarvan de aantallen nauwkeurig worden bepaald. Om inzicht te verkrijgen in de samenstelling van de populatie moet men de leeftijdsverdeling over de dieren kennen. Dit zou met zekerheid kunnen door het bestuderen van een tand van elk dier. Daar het wegnemen van een tand niet aanvaardbaar is, wordt de leeftijd globaal bepaald aan de sleepsporen op de zandbanken. De breedte daarvan is bij eerstejaarsdieren 36 cm, bij volwassen dieren 56 cm of meer.

Bij de Nederlandse Zeehonden is het percentage pasgeboren jongen 19. Bij de Duitse dieren is dit 24% en noordelijker zelfs 30%. Het aantal Zeehonden dat uit ons gebied wegtrekt, is te verwaarlozen. Het te lage geboortepercentage wordt veroorzaakt door waterverontreiniging uit de Rijn in zee. Naar het noorden toe treedt verdunning op van de concentratie en komt er vrijwel geen nieuwe verontreiniging bij. Het hogere geboortepercentage in Duitsland en Denemarken is hierdoor te verklaren.

Giftig voor de Zeehonden zijn kwikverbindingen en koolwaterstoffen. De kwikverbindingen die we bij volwassen Zeehonden aantreffen, zijn veelal niet giftige verbindingen; bij de jonge dieren vinden we giftige kwikverbindingen. De meeste schade wordt veroorzaakt door polychloordiphenyl. Dit verstoort de normale hormoonhuishouding door het versneld afbreken van de hormonen. Ook bij Nertsen die deze stof hebben binnengekregen, zien we een verlaagd geboortepercentage.

Teneinde de juiste gevolgen en de omvang daarvan volledig vast te stellen, is op Texel een onderzoek ingesteld. Hierbij worden 2 groepen Zeehonden gehouden. Een groep krijgt gifvrij voedsel, de andere krijgt vis uit onze kustwateren. Het bloed van dieren uit beide groepen wordt regelmatig onderzocht, o.a. op hormoonconcentraties. Dit gebeurt in het De Wever Ziekenhuis te Heerlen. Van veel belang hierbij is Oestradiol (invloed op de weëën bij de geboorte) en Progesteron (invloed op de inplanting v.d. eicel in de baarmoederwand). Gebleken is hierbij dat bij dieren die geen jong krijgen, wel de normale ovulatie plaats vindt. Het onderzoek is nog niet afgerond.

Van belang is ook de mate van verstoring op het wad in de maanden juni, juli en augustus. Na de geboorte in begin juni moet het jong in een zoogperiode van 4 weken van een gewicht van 8 à 10 kg komen op 30 kg! Ook na de zoogtijd zijn de jongen gevoelig voor verstoringen, ze kunnen het contact met de moeder verliezen.

Voor het instandhouden van de populatie is de reproductie bij de Nederlandse Zeehonden onvoldoende. We zien dat de omvang de laatste jaren vrijwel gelijk blijft, maar de jonge generatie wordt voor 42% geleverd door gemigreerde dieren uit Duitsland. Daarnaast maken de in het opvangcentrum behandelde dieren 16% uit van jongen. Uit deze gegevens blijkt dat voor het voortbestaan het huidige geboortepercentage veel te laag is. Het is slechts de helft van het normale percentage!

Te Venlo op 10 maart

Een dertigtal mensen waren in het Goltziusmuseum om wat meer over roofvogels aan de weet te komen. Het was verheugend dat ook een aantal vogelmensen van andere natuurverenigingen uit de omgeving de avond bijwoonden.

De roofvogels die besproken werden, waren de Buizerd, de Havik en de Sperwer. Door zijn groot, plomp en traag voorkomen, is de Buizerd gemakkelijk van de laatste twee te onderscheiden. Karakteristiek is een zittende Buizerd op een paal. Havik en Sperwer zijn veel aktiever en daardoor meestal in de vlucht waar te nemen. Hoewel de Havik veel groter is dan de Sperwer, is dit in de lucht soms moeilijk te zien. Spreker de heer J. Thissen, gaf de tip om dan op de staart te letten: bij de Havik is de staart wigvormig en bij de Sperwer recht afgesneden.

Zowel bij de Sperwer als bij de Havik is het vrouwtje veel groter dan het mannetje. Aan de hand van onderzoeken aan prooiersten werd duidelijk gemaakt wat daarvan het voordeel was. Je had als het ware vier verschillende roofvogels die doorgaans ook verschillende bij hun grootte passende prooidieren sloegen.

De manieren van jagen zijn bij de Havik en de Sperwer gelijk.

Veel aandacht werd besteed aan biotoop en broedgedrag van de stootvogels. Havik en Buizerd geven de voorkeur aan oude, hoge bossen, terwijl de Sperwer liefst in jong, dicht naaldbout nestelt. Het nest van de Sperwer is naar verhouding erg klein. De Buizerd en vooral de Havik kunnen indrukwekkende horsten bouwen.

Veel onderzoek had spreker verricht aan de legsels van de Sperwer. Als gevolg van bestrijdingsmiddelen als D.D.T., kwamen de eieren in het verleden slecht uit en hadden bovendien een te zwakke schaal waardoor er veel stuk gingen. Ditzelfde gold waarschijnlijk ook voor eieren van de Havik. Vergiften als aldrin en dieldrin zorgden er verder voor dat veel stootvogels omkwamen door het eten van vergiftigde prooidieren. Zeker vanaf de jaren zestig holde de stand van

roofvogels dan ook achteruit. Na het verbod van deze vergiften in het begin van de jaren zeventig, ging het bestand sterk vooruit.

Het betoog werd met uitstekende dia's verduidelijkt en de vele vragen van het publiek getuigden van een grote betrokkenheid bij het onderwerp. Veel indruk maakten het verhaal en de dia's over een Sperwernest waarvan het vrouwtje door een Havik was geslagen. Het mannetje bleef prooien aanslepen maar voerde de jongen, die nog niet zelf konden eten, niet. Hij presteerde het zelfs om in één dag 29 zangvogels op het nest te deponeren.

Met betrekking tot de Havik werd het postduivenprobleem aangesneden.

Onder de horsten en op de plukplaatsen werden vele ringen gevonden en door de heer Thissen verzameld voor onderzoek. Hieruit kwam naar voren dat het voor het grootste deel jonge duiven betrof. Bovendien kon van een groot deel (bijvoorbeeld Belgische duiven) vastgesteld worden dat het van de vlucht "doorgesloten" en dus verdwaalde duiven betrof. Haviken hadden volgens de heer Thissen nauwelijks enige invloed op het postduivenbestand. Alleen wanneer een duivenhok in het territorium van een Havik lag, kon dat problemen geven.

Vervolgens kwam de zorg van veel jagers met betrekking tot het ongebreidelde toenemen van de Havik aan bod. Weliswaar is de Havikenstand op veel plaatsen hoger dan aan het begin van deze eeuw, daarvoor gaf de spreker twee verklaringen. Allereerst is het bosareaal (en daarmee het geschikte biotoop) in de loop van deze eeuw toegenomen. Daarnaast wordt de grond intensiever gebruikt (màs op met drijfmest bemeste akkers) waardoor meer voedsel voor onder andere Houtduiven beschikbaar is. In het Reichswald, een deel van het onderzoeksterrein van de heer Thissen, waar al langer een vrij grote populatie Haviken broedt, treedt een stabilisatie op en hij

verwacht dat ook op andere plaatsen een evenwicht zal komen.

Als laatste werd een dia getoond van een omgezaagde boom waarin een Havikshorst zat. In het onderzoeksterrein van de heer Thissen (de streek rond Nijmegen) kwam roofvogelstorie slechts incidenteel voor maar het was hem bekend dat dit probleem in Noord-Limburg veel nijpender is.

Het was prettig dat de spreker uitgebreid uit eigen ervaring en onderzoek sprak en daarbij de zaken voor iedereen duidelijk uiteen kon zetten.

Te Maastricht op 7 april

De voorzitter heette de ruim zeventig aanwezigen van harte welkom. Doordat het leslokaal, waar, zoals gebruikelijk, begonnen zou worden, te klein bleek en de filmzaal zich niet goed leent voor het tonen van meegebrachte naturalia, verzocht de voorzitter de aanwezigen slechts korte mededelingen te doen. De heer P. Vossen meldde een waarneming van een gedeeltelijk witte Kramsvogel bij Eijdsen. De heer A. Gijtenbeek had op 27 maart 's avonds om 19.30 uur vanaf de auto-weg bij Meerssen/Berg en Terblijt een groep van circa 120 Kraanvogels waargenomen die in Noordoostelijke richting vlogen. De heer P. Poot zag op 5 april 's middags om circa 16 uur nog 2 Kraanvogels boven Daalhof (Maastricht).

Vervolgens gaf de heer Lever het woord aan beide sprekers van deze avond voor hun voordracht over de "Flora en vegetatie van het Bunderbos". Hilde Gorissen en Wim Evers namen daarbij elk enkele aspecten voor hun rekening. Na een korte uiteenzetting over de topografie van het Staatsnatuurreservaat Het Bunderbos, passeerden enkele factoren, die van invloed zijn op het specifieke karakter van het Bunderbos, de revue: het klimaat, de geologische opbouw van de bodem en de meer recente historische ontwikkelingen. Vervolgens werden de beginselen van de

plantensociologie uiteengezet, waarna de door de sprekers in het Bunderbos onderscheiden plantengemeenschappen besproken werden. De basis hiervoor vormden 180 opnamen van de vegetatie. In grote lijnen kan vanaf het plateau tot in het Maasdal de volgende zonering worden aangetroffen: Eiken-Beukenbos, Eiken-Haagbeukenbos, Vogelkers-Essenbos, Wilgenvloedbos en Eikenbroekbos. Plaatselijk, waar bronnetjes ontspringen, wordt nog het Goudveil-Essenbos onderscheiden. De sprekers gingen aan de hand van een overzichtstabel in op de verschillende bostypen en de eenheden waarin zij verder kunnen worden onderverdeeld. Een en ander werd met behulp van een groot aantal dia's geïllustreerd.

De bronvegetaties met Hangende zegge, die binnen Nederland uitsluitend in het Bunderbos voorkomen, werden uitvoeriger belicht aan de hand van een detailkartering van de kruidlaag van één bron.

De uiteindelijke vegetatiekartering werd toegelicht met als voorbeeld dat deel van het Bunderbos, dat bekend staat als "den Hooghen Bosch". Tenslotte werden deze gegevens vergeleken met de vegetatie-karteringen die Diemont, Modderkolk en Iven in de vijftiger en zestiger jaren samenstelden.

De Sprekers zegden toe op enige aspecten van hun onderzoek in enkele artikelen in het Natuurhistorisch Maandblad nader in te gaan, reden waarom op deze plaats slechts een korte samenvatting van de voordracht wordt gegeven.

Na een korte discussie, waarbij o.a. werd ingegaan op enkele historische gebeurtenissen en op de huidige bedreigingen van het Bunderbos, bedankte de voorzitter beide sprekers waarbij hij zijn waardering uitsprak voor het vele werk dat in krap twee veldseizoenen door hen werd verricht. Om 22.30 uur kon hij de bijeenkomst besluiten.

Rectificatie

In het artikel "Het voorkomen en de suksessie van loopkevers op de Sint Pietersberg in Zuid-Limburg (p. 50-59 van het vorige Natuurhistorisch Maandblad) is onderaan in tabel III een foutje gemaakt bij de zetwijze van de getallen achter het %-age macropteren. Deze regel is als volgt te lezen:

aantal individuen	44	121	127	37	61	780
aantal soorten	7	18	19	14	12	24
% - age macropteren	100	90**	93**	87	34	22
diversiteitsindex (H)	0.722	2.12	1.44	1.63	1.77	1.94
evenness (I)	0.451	0.806	0.538	0.755	0.809	0.627